ویدادی موصطافائیو

1958 -1978- جي ايللرده ايران علمي فيكيرينده آذربايجان ديلي مساله‌سی

(تبريز اونيوئرسيتئتي ادبيات فاكولته‌سينين ژورنالي اساسيندا)

1945-جي ايل دئكابر آيی‌نين 12-ده گونئي آذربايجاندا تشكيل ائديليميش ميلی حؤكومتين مدنيت ساحه سينده گؤردوگو ان موهوم ايشلردن بيري آذربايجان ديليني رسمي دؤولت ديلي اعلان ائتمه‌سي اولموشدور. همين موناسيبتله قبول ائديلميش «ديل حاقيندا آذربايجان ميلی حؤكومتی‌نين قراري»ندا دئييليردي: «بو گوندن (6.1.1946 - و.م.) اعتيباران آذربايجاندا آذربايجان ديلي رسمي دؤولت ديلي حساب اولونور».1 قرارادا مكتبلرين آذربايجان ديلينه كئچمه‌سي بير وظيفه اولاراق قارشي‌يا قويولوردو.

1946-جي ايل يانوار آيی‌نين 6-دا آذربايجان ميلی حؤكومتي تبريزده آذربايجان دؤولت اونيوئرسيتئتي‌نين تشكيل اولونماسي حاقيندا قرار چيخاردي آذربايجان دؤولت اونيوئرسيتئتي رسمي صورتده همين ايلين ايیون آيی‌نين 12-دن فعاليته باشلادي. تبريز اونيوئرسيتئتي اوچ فاكولته‌دن: ادبيات، طيب و حوقوق فاكولته‌لريندن عيبارت اولسا دا، ياللنيز ادبيات و طيب فاكولته‌لري فعاليت گؤسترمگه باشلادي. اونيوئرسيتئت اؤز ايشيني تنظيمله‌مگه ايمكان تاپمادي، چونكي آرتيق ايلين سونوندا ايران دؤولتي آذربايجان ميلی حؤكومتی‌نين فعاليتينه سون قويدو. بونونلا بئله ايران حؤكومتي تبريز اونيوئرسيتئتيني همیشه‌لیک باغلاماغا دا جورأت ائتمه‌دي.

سادەجه اولاراق، اونيوئرسيتئتين ميلی حؤكومته باغليليغيني ياداداشلاردان سيلمک اوچون 1947-جي ايلده ايران شاهي تبريزده اونيوئرسيتئت تاسيس ائديلمه‌سي حاقدا فرمان وئردي. بو فرمان تبريز اونيوئرسيتئتي‌نين فعاليتي‌نين برپا و داوام ائتديريلمه‌سينه قانوني اساس ياراديردي.

1947-جي ايلده تبريز اونيوئرسيتئتي ايكي فاكولته‌دن - ادبيات و طيب فاكولته‌لريندن عيبارت ايدي. سونرالار اونيوئرسيتئتده فاكولته‌لرين و اونون نزدينده فعاليت گؤسترن عالي تحصيل موسيسه‌لرينين سايي آرتدي 1950-جي ايلده فارماكولوگييا. 1955-جي ايلده كند تصروفاتي، 1958- جي ايلده تئخنولوگييا فاكولته‌لري تاسيس ائديلدي. 1948-جي

ايلده ماماچيليق و طيبي ياردیم مکتبي، 1950-جي ايلده پئداقوژي اينستيتوت، 1958-جي ايلده طيب تئخنيکومو، 1960-جي ايلده پئداقوژي اينستيتوتون علمي شؤعبه لري تاسيس ائديلدي.2

1960-1961-جي تدريس ايلينده اونيوئرسيتئتين آشاغيداکي ايختيصاصلار اوزره کادر حاضيرلاديغي قئيد ائديلير: طيب، فارماکولوگييا، فلدشئرليک، فارس ديلي و ادبياتي، فرانسيز ديلي، اينگيليس ديلي، تاريخ و جوغرافييا، فلسفه، کند تصروفاتي، پسيخولوگييا- اولکي تدريس ايلينده (1959-1960) اونيوئرسيتئتين دؤرد فاکولتهسي و ايکي عالي موسيسهسيني 63 قيز و 236 اوغلان بيتيرميشدي.

1960-1961 -جي تدريس ايلينده اونيوئرسيتئتده 7 خاريجي پروفئسور (1 - طيب. 2- ادبيات، 3 - کند تصروفاتي، 1 - تئخنولوگييا)، 30 يئرلي پروفئسسور (25 - طيب، 4 - ادبيات. 1 - تئخنولوگييا)، 29 دوسئنت (17 - طيب، 7 - ادبيات، 5 - کند تصروفاتي) 3 تدريسله مشغول اولموشلار 1960-1961-جي ايللرده اونيوئريستئتده جمعي 2150 طلبه (697 - ادبيات، 489 - طيب، 489 - ماماچيليق و س.) تحصيل آليردي.

1962-جي ايلده اونيوئرسيتئتين رئکتورو دوکتور بازرگان دئميشدي: تبريز اونيوئرسيتئتينده 30 پروفئسور (اوستاد) 30 دوسئنت (دانشيار)، 50 موعليم، کؤمکچي (دستيار) و کاتيب (دبير) ايشلهيير، بونونلا دا اونيوئرسيتئتين کادر مسالهسی دئمک اولار کي، حل ائديلميشدير.4 1962-جي ايلده ماليه چاتيشمازليغي بهانهسي ايله اونيوئرسيتئتين آخشام شؤعبه سي 4 ايلليک فعاليتدن سونرا باغلاندي. بو آدديم بيرينجي کورسا 300 نفر قبول ائديلديکدن سونرا آتيلميشدي. شاهين خانيمينا، باش ناظيره موراجيعت ائديلميش، سونونجو کؤمک گؤسترهجگيني وعد ائتسه ده، بير نتيجه حاصيل اولماميشدي.5

گؤروندوگو کيمي، ان چوخ طلبهسي اولان فاکولته ادبيات فاکولتهسي ايدي بو فاکولته يئنيدن تاسيس ائديلميش اونيوئرسيتئت قارشيسيندا دوران اساس ميسييانين - گونئي آذربايجاندا فارس ديلينين مؤوقعيني مؤحکملنديرمگين اساس ايجراچيسي ايدي.

1965-جي ايلده تبريز اونيوئرسيتئتي تدريس کورپوسلارينين تيکينتيسي داوام ائتديريلميش، ياخين 2 آيدا 160 يئرليک ياتاقخانانين ايستيفادهيه وئريلهجگي،6 تئخنولوگييا فاکولتهسينه مخصوص کورپوسون تيکينتيسي باشا چاتديقدان سونرا بورادا 600 نفرين تحصيل آلاجاغي قئيد اولونموشدور.7

1965-جي ايل نويابر آیینين 17-ده ساعات 17.20-ده تبريز اونيوئرسيتئتيِنين تاسيس ائديلمهسينين 19-جو ايلدؤنومو (شاهين حسابي ايله) موناسيبتيله اونيوئرسيتئتين يئني بيناسيندا - طيب فاکولتهسينين آکت زاليندا شرقي آذربايجان اوستانداري (واليسي) سياري نين، گونئي آذربايجانين ميلی شورا مجليسيندهکي دئپوتاتلاريندان بير قروپون، اوردو کوماندانيِنين، اداره ريسلرينين، شهرين حؤرمتلي شخصلرينين ايشتيراکي ايله طنطنه لي بايرام مراسيمي کئچيريلميشدير. مجليسده همچنين ايران پارلامئنتيِنين صدري، تئهران اونيوئرسيتئتيِنين پروفئسورو موهنديس رياضي،

تحصيل ناظيري هدايتي و تئهران اونيوئرسيتئتي پروفئسورلاريندان بير نئچه نفر ايشتيراک ائتميشدير.8 مراسيمده چيخيش ائدن شرقي آذربايجان اوستانداري دئميشدي «تبريز اونيوئرسيتئتي آذربايجاندا فارس ديلي و ادبياتيني قوروماق باخيميندان چوخ حساس وظيفه يئرينه يئتيرير».9 اوستاندار اؤز چيخيشيندا آذربايجاني گئن-بول تعريفلهيهرک، ميلی حؤكومت دؤورونو بوتون واسيطهلرله پيسلهمگه سعي گؤسترميشدي.

1965-جي ايلده تحصيل حاقي اؤدهمک ساحه سيندهکي گؤذشتلر لغو ائديلميشدير تحصيل حاقي (شهريه) 8500-دن 10500 ريالا قدر ايدي.10 بو زامان اونيوئرسيتئتده طيب و فارماكولوگييا. فيلولوگييا، كند تصروفاتي تئخنولوگييا (يول و تيكينتي). طبيعت علملري فاكولتهلري فعاليت گؤستريردي 11 . همين ايل اعلان اولونموشدو كي، بوندان سونرا آذربايجان موعليملرينين عئيني زاماندا اونيوئرسيتئتده تحصيل آلمالارينا ايجازه وئريلمهيهجكدير، چونكي بو مكتبلرده تدريسين نورمال آپاريلماسينا مانع اولور.12

آرتيق 1966-جي ايلده ماليه چاتيشمازليغي اوزوندن تبريز اونيوئرسيتئتيءنين موختليف فاكولتهلرينه مخصوص كورپوسلارين تيكينتيسي داياندىريلميشدي.13

بونونلا بئله 1966-جي ايلين دئكابر آيىنين 6-دا اونيوئرسيتئتين 20 ايلليگي طنطنه ايله قئيد ائديلدي 14 تبريز اونيوئرسيتئتينده اؤيرهديلن ايختيصاصلارين سايي آرتماقدا ايدي. 1965-جي ايلده طيب فاكولتهسينين فارماكولوگييادان آيريلماسي حاقيندا قرار قبول ائديلميش،15 1967-جي ايلده تئخنولوگييا فاكولتهسينده ماشينقاييرما ايختيصاصي آچيلميش، ايستوماتولوگييا فاكولتهسينين آچيلماسي حاقيندا قرار قبول ائديلميشدي 16

1965-جي ايله عايد معلوماتلاردا قئيد ائديلير كي، فيلولوگييا و فارماكولوگييا فاكولتهلرينين طلبهلري ايلک دفعه اولاراق خاريجه علمي ائكسكورسييايا چيخاجاقلار.17 همين ايل دوكتور مونتظري اونيوئرسيتئته رئكتور تعيين ائديلميش،18 اؤلكه اونيوئرسيتئتلري تاريخينده ايلک دفعه اولاراق يارانميش نگاتيو وضعيتي آرادان قالديرماق اوچون رئكتورون بوتون موعاوينلري، دئكانلار و اونلارين موعاوينلري دگيشديريلميشدي. 19 همين ايلين آوقوستوندا باش ناظير عباس هويدا ايكينجي دفعه تبريز اونيوئرسيتئتينه باش چكميش و طلبهلر قارشيسيندا چيخيش ائتميشدير. او، 2 ايل اولكي گليشي زاماني تيكينتي حاقيندا قبول ائديلميش پلانين يئرينه يئتيريلمهديگيني، طلبهلرين سايىنين كافي اولماديغيني، بو ايل داها چوخ يئرلي گنجلرين قبول اولونماسينين ضروريليگيني قئيد ائتميشدير.20 همين ايل اونيوئرسيتئتده اوچ يئني اينستيتوت - صحيه، بوتانيكا، طيبي رئسورسلارين موحافيظهسي اينستيتوتلاري تاسيس ائديلدي بيرينجيءيه 25 طلبه قبول ائتمک نظرده توتولوردو، لاكين ديگرلري حاقيندا هلهليک قرار قبول ائديلمهميشدي.21

چتينليكله ده اولسا، دؤولت تبريز اونيوئرسيتئتيءنين اينكيشافي اوچون موعين آددىملار آتيردي. قئيد ائديلديگي كيمي، اونيوئرسيتئت گونئي آذربايجانين ايرانا اينتئقراسييا اولونماسينين، فارس ديلينين يايیلماسينين موهوم واسيطهلريندن بيري

ایدي. فارس دیلینین گونئي آذربایجاندا مؤوقعي‌نین مؤحکملندیریلمه‌سي اونیوئرسیتئت رهبرلیگینین دایم دیقت مرکزینده اولموشدور. همین مقصدله 1971-1972-جي تدریس ایلینده اونیوئرسیتئتین نزدینده دیل اؤیرنمه مرکزي یارادیلدي 22 مرکز غئیري-فارس طلبه‌لرین فارس دیلیني موکمل بیلمه‌لریندن دوغان پروبلئملري آرادان قالدیرماق اوچون تاسیس ائدیلمیشدي. مرکزین فعالیتینده اساس رولو ادبیات فاکولته‌سي اوینابیردي. فاکولته اؤز علمي اثرلریني - علمي ژورنالیني آرتیق 1948-جي ایلدن نشر ائتمگه باشلامیشدي.

تبریز اونیوئرسیتئتي‌نین فیلولوگییا فاکولته‌سینین علمي اثرلري اونیوئرسیتئتین علمي، ایجتیماعي، تحصیل حیاتي، فاکولته‌نین علمي فعالیتي‌نین ایستیقامتي و خاراکتئري. تدقیقاتلارین مؤوضوعلاري، سوییه‌سي و س حاقیندا اطرافلي معلومات وئرن ایلکین منبع تیپلي موهوم سندلردیر.

تبریز اونیوئرسیتئتي‌نین فیلولوگییا و سونرا فیلولوگییا-سوسیولوگییا فاکولته‌سینین روبع‌لوک اورقاني اؤز صحیفه لریندن ندن یازیردي؟

بیزیم نظردن کئچیردیگیمیز 220 مقاله‌دن بؤیوک اکثریتي - 135 یازي عمومي مؤوضوعلارا حصر ائدیلمیشدیر. بورادا مدنیت، سوسیولگییا. پسیخولوگییا، حتّي گئولوگییایا دایر یازیلار یئر آلمیشدیر. یازیلاردان 55-اي آذربایجانا عایددیر. نظردن کئچیریلن یازیلارین 20-سي فارس دیلي و ادبیاتي ایله، 10-او کورد مؤوضوعسو ایله باغلیدیر

یوخاریدا قئید ائدیلدیگي کیمي، بوتؤولوکده تبریز اونیوئرسیتئتي و خوصوصن فیلولوگییا فاکولته‌سي گونئي آذربایجاندا فارسلاشدیرما سیاستیني نظري، علمي، عملي جهتدن اساسلاندیرمالي و مؤحکملندیرمه‌لي ایدي. بونا هر شئیدن اول اونیوئرسیتئتده تحصیل و علم دیلینین فارس دیلي اولماسي خیدمت ائدیردي. اونیوئرسیتئت تبریزین و بوتؤولوکده گونئي آذربایجانین ضیالي، معنوي موحیطینه گوجلو تاثیر گؤستریردي و فارس دیلیني بیلمگین هم حیاتي واجیب‌لیگیني، هم ده جلب‌ائدیجي‌لیگیني نومایش ائتدیریردي. تبریز اونیوئرسیتئتي گونئي آذربایجاندا فارس دیلینین ستاتوسونون قورونوب ساخلانماسیندا معنوي و ماددي ماراغي اولان آذربایجانلي ضیالي طبقه‌سینین فورمالاشماسینا خیدمت ائدیردي.

فیلولوگییا فاکولته‌سینین علمي آراشدیرمالارینین اساس ایستیقامتلریندن بیري س.ا.کسروینین 20-جي ایللرین بیرینجي یاریسیندا ایره‌لي سوردوگو «آذري دیلي» نظریه‌سیني داها گئنیش شکیلده اساسلاندیرماقدان، گونئي آذربایجاندا فارس دیلینین مؤوقعیني، اونون آذربایجاندا یارانان ادبیاتین اساس دیلي اولدوغونو هرطرفلي عکس ائتدیرمکدن، بونونلا دا آذربایجان -تورک دیلینین رولونو هئچه ائندیرمکدن و تورک دیلي اوغروندا موباریزه‌نین معناسیزلیغیني ثوبوت ائتمگه چالیشماقدان عیبارت ایدي.

بو یؤنده گئنیش فعالیت گؤسترن دؤرد مؤلیفین رولونو آیریجا قئید ائتمک لازیمدیر. بونلاردان ایکیسي - منوچهر مرتضوي و عزیز دؤولت آبادي آذربایجانلي ایدي و بیرینجیسي «آذري دیلي نظریه‌سیني گئنیش شکیلده اساسلاندیرماقلا،

او بيريسي آذربايجاندا ادبياتين فارس ديلينده يارادیلدیغيني ثوبوت ائتمک مسالهسی ایله مشغول ايدي. هر ايکيسي اؤز چوخ ايلليک آراشديرمالاريني بير يئره توپلاياراق ايري حجملي کيتابلار نشر ائتديرديلر.23 اؤز ايشينده داها چوخ سعي و جيديت گؤسترن م.مرتضوي حتّي تبريز اونيوئرسيتئتيینین رئکتورو وظيفهسینه ده يوکسله بيلدي. دئمهلي، دريدن-قابيقدان چيخماغا دگرميش. يالنيز فارس شوونيزمينه يوکسک خيدمت و صداقتي ثوبوت ائتديکدن سونرا موعين وظيفهيه اوميد ائتمک اولاردي. ايکينجيسي، دئيهسن، ائله بير وظيفه صاحيبي اولا بيلمهدي و زحمتي هدر گئتدي. هم ده عزيز دولت آبادي اؤز يازيلاريني کيتاب حاليندا نشر ائدرکن خوصوصي قئيد ائتميشدير کي. او، ميلت-ائتنوس (م.ع.تربيت 24 و مهدي مجتهدي 25 کيمي) پرينسيپيندن يوخ، صيرف آذربايجان اينضيباطي اراضي واحيدي پرينسيپيندن چيخيش ائدير. دوغرودور، ع دولت آبادي تورکجه شعر يازانلارين بير چوخونون آديني قئيد ائتميشدير، آنجاق اونلار حاقيندا بير سطير ده معلومات وئرمهميشدير. اينانماق اولمور کي، بو آنجاق سئنزورادان آسيلي ايدي و مؤليفين هئچ بير تشبوثو اولماميشدير «آذري مسالهسی» ايله ايکي فارس دا مشغول اولموشدور - اديب توسي و ماهيار نوابی بونونلا بئله اونلارين فعاليتي ميقياسي، درينليگي و جيديليگينه گؤره آذربايجانليلارين فعاليتي ايله هئچ جور موقاييسه اولونا بيلمز. م مرتضوي و دولت آبادي نين مؤوقعينده شخصي تشبوثون موهوم رول اويناديغي، هرشئيين شراييطين طلبيندن آسيلي اولماديغي اوندان گؤرونور کي، ق.ح.بيگدلي و ق.کندلينين ايري حجملي يازيلاريندا آچيق-آشکار و بعضاً ده اوستو اؤرتولو شکيلده تورکلوک ايدئياسي تبليغ ائديليردي يعني رئداکسييا هئياتيينين، ياخود رئداکتورون هميشه فارس شوونيزمي مؤوقعينده داياندیغيني و ژورنالين چوخ گوجلو سئنزورايا معروض قالديغيني ايديعا ائتمک اولماز

بوتؤولوکده، قئيد ائديلديگي کيمي، ژورنالدا گئتميش 55 يازي بو و يا ديگر درجهده آذربايجانلا باغليدير بونلاردان 25-اي ادبيات مؤوضوعسوندا (عزيز دؤولت آبادي - 6، قافار کندلي - 9)، 4-او ديل مؤوضوعسوندا. قالانلاري تاريخ، سوسيولوگييا، گئولوگييا و س مؤوضوعلاردادير. ادبيات ساحه سينه عايد مقالهلر اساسن فارس ديلينده يازيب-ياراتميش شاعيرلرين يارادیجیلیغي ايله باغلي ايدي. لاکين بورادا ايستيثنالار دا اولوردو. ميثال اوچون، پروف. بيگلیين فضولي حاقيندا، ق. ح. بيگديلینين ع.نوايینين «فرهاد و شيرين»ي حاقيندا يازيلاريني گؤسترمک اولار.

هر شئيي اوبيئکتيو عامیللرله باغلاماق دوغرو اولمازدي، چونکي هميشه مؤوجود رئاللیق داخيلينده موعين سئچيم آزادليغي و موستقيلليک ايمکاني اولور. علم واسيطه اولاندا کونيونکتورا، هدف اولاندا اوبيئکتيولیک يارانير. آذربايجانليلارين بير قيسمي محدود ايمکانلاردان اؤز مقصدلري اوچون ايستيفاده ائتمگه چاليشديقلاريندان، شراييطين طلبلريني آرتيقلاماسي ايله يئرينه يئتيرميش، ديگرلري ايسه تضييقي حيس ائتسهلر ده، علميليک و اوبيئکتيولیکدن او قدر ده اوزاق دوشمهمگه چاليشميشلار. بونا ان ياخشي نومونه س.ح.تقيزادهنين «زردوشتون دؤورو» مقالهسيدير. مؤليف مقالهده «شاهنامه»ده عرب سؤزلريندن آز ايستيفاده ائديلمهسينين طبيعي تاريخي سببلريني آچاراق، فردوسینين بو ايشي گويا ميلی تعصوبکئشليک مؤوقعيندن گؤرمهسي فيکريني رد ائدير. س.ح.تقيزاده يازير «منيم مقصديم، البته، ايران شاعيرلرينين وطنپرورليک حيسلري اولماديغيني گؤسترمک دئييل، لاکين موعاصير دؤورون اوصولو ايله

موبالیغه‌یه یول وئرمک ده یاراماز و حیسلرین تاثیري آلتیندا اوبیئکتیولیک (حقیقتپرستلیک) یولوندان اوزاق دوشمک اولماز»،26

حسین نخجواني اؤولییا چلبي‌نین آذربایجانا و تبریزه سیاحتي‌نین ترجومه‌سیني چاپ ائتدیرمکله آذربایجان مفهومو حاقیندا داها اوبیئکتیو تصووروون یارانماسینا کؤمک ائدیردي. معلوم اولدوغو کیمي، او واخت دا، ایندي ده شووینیستلر ایدیعا ائدیرلر کي. آذربایجان آدي گویا آنجاق گونئي آذربایجانا عاید اولموشدور. اؤولییا چلبي‌نین ترجومه‌سینده دئییلیر: «بو اؤلکه (قاراباغ -و.م.) آذربایجان اؤلکه‌لریندن بیریدیر».27

فارس شووینیزمین تورکلره حقارتله باخماسینا ان یاخشي جاواب دوکتور ح. طباطبایي‌نین یازیسیندا وئریلمیشدیر. بورادا گؤستریلیر کي، اون یئددینجي عصرده و اون سککیزینجي عصرین اوللرینده شرقشوناسلیق عیبري، عرب و تورک دیللریني بیلمکدن عیبارت ایدي. ایراني ایسه هله تانییان یوخ ایدي.28 بیزیم نظردن کئچیردیگیمیز ماتئریاللار آراسیندا فیلولوگییا فاکولته‌سینین حاکیم میلتچیلیک سیياستي‌نین حیاتا کئچیریلمه‌سینده‌کي رولو ژورنالدا جمعي بیر مقاله ایله چیخیش ائتمیش خانیم رفیقه قنادیانین یازیسینین موقدیمه‌سینده آیدین شکیلده گؤستریلمیشدیر. مؤلیف یازیر: «آذربایجانین قدیم دیلینه عاید سند و آبیده‌لرین برپاسي و نشري اوچ ایستیقامتده آپاریلیر. بیرینجي، قدیم آذري دیلیندن قالمیش آبیده‌لرین توپلانماسي و نشري. ایکینجیسي، ایندیکي آذربایجان دیلینده اولان آذري و ایران عونصور و ماتئریاللارینین توپلانماسي، آشکار و نشر ائدیلمه‌سي. اوچونجوسو، آذربایجاندا حال-حاضیردا مؤوجود اولان ایران لهجه‌لري حاقیندا تدقیقات آپارماق و بو لهجه‌لرین آذربایجانین قدیم دیلي ایله علاقه لرینین حدودو و کئیفیتیني اؤیرنمک.»29

باشقا سؤزله، اساس سعیلر آذربایجان دیلیني اؤیرنمک عوضینه، مؤوجود اولمایان دیلین وارلیغیني ثوبوت ائتمگه یؤنلدیلمیشدیر. بو. تورک دیلینین زورلا قبول ائتدیریلمیش دیل اولدوغونو ایثبات ائتمک اوچون لازیمدیر. یازي ماهیار نوابي‌نین تشویقي ایله یازیلیب و یوخاریدا قئید ائدیلن ایستیقامتلردن ایکینجیسینه حصر ائدیلیب. مؤلیف قئید ائدیر کي، بو مساله بارەسینده ایلک دفعه ایرسنگي (ارژنگی؟) آدلي بیریسي یازیب. چیخاریشدا گؤستریلیر کي، ایرسنگي‌نین یازیسي ژورنالین 1336-جي ایل 1 و 2-جي، 1337-جي ایل 1-جي نؤمره‌سینده چاپ اولونموش و 1337 (1958) ده آیریجا کیتابچا حالیندا نشر ائدیلمیشدیر. ر.قنادیان موشترک ضرب المثللرین، عیبارەلرین و س. آنجاق و آنجاق فارس دیلیندن گؤتورولمه اولدوغونو ثوبوت ائتمگه چالیشیر. اونون فیکرینجه، آذربایجان دیلیندن فارس دیلینه هئچ بیر ضرب المثل، آتالار سؤزو و س. قطعین کئچه بیلمزدي. موشترکلیک اصلینده فارس دیلینین تاثیري کیمي باشا دوشولور.

مؤلیف یازیسینین سونوندا 800 آذربایجان آتالار سؤزونون لاتین قرافیکاسي ایله سیاهیسیني وئریر. او زامان آتالار سؤزلرینین لاتین قرافیکاسي ایله سیاهیسیني وئرمک بو دیلین نه جنوبي آذربایجان (عرب الیفباسي ایله وئریلمه‌لي ایدي)، نه ده شیمالي آذربایجانلا (کیریل الیفباسي) علاقه سي اولمادیغیني، تورکیه‌یه داها یاخین اولماسیني، یعني نئجه دئیرلر، «اورا مالي» اولدوغونو قئید ائتمک مقصدي داشي‌ییردي. دیگر طرفدن، اگر مؤلیف همین سؤزلري عرب الیفباسي ایله

وئرسه‌يدي، اوندا ايستر-ايسته‌مز آذربايجان ديلينده يازي نومونه‌لرينين سابيني آرتيرميش اولاردي و ژورنالي اوخويانلار آذربايجان آتالار سؤزلريني اوخوماق ايمكاني الده ائدرديلر. بير سؤزله، حتّي ماتئريالين وئريلمه فورماسي دا آذربايجان ديلينين علئيهينه يؤنلميشدي. آما بو گونون پريزماسيندان باخساق، مؤليفه «اوزاقگؤرنليگينه» گؤره «آفرين!» دئمه‌ليييک، چونکي فارس ژورنالينا تميز آذربايجان اليفباسي ايله متن يئرلشديريلميشدير.

قافار کندلي‌نين خاقاني ايله باغلي سيلسيله يازيلاريندان بيرينده 30 بؤيوک شاعيرين تورکلوگو، اونون ايشلتديگي اوبرازلي ايفاده‌لر، عکس ائتديرديگي ايناملار، تورک تفکور طرزي چرچيوه‌سينده دوشونمه‌سي ايله اساسلانديريلير. ق.کندلي يازيردي: «خاقاني‌نين بو کيمي مکتوب و شعرلرينده تورکلرين و خوصوصن آذربايجان خالقينين قديم اعتيقادلاري و عادت-عنعنه لرينه موعين جهتدن ايشاره ائديلميشدير کي. هر باخيمدان خوصوصي اهميته ماليکدير». مؤليف خاقاني‌نين ايشلتديگي ايفاده‌لرين تبريز ديالئکتينده ايندي ده ياشاديغيني، ايشاره ائتديگي اعتيقادين آذربايجان خالقينين ميلي و قهرمانليق داستاني «دده قورقود»دا يئر آلديغيني گؤستريرر.

غريبه وضعيت يارانميشديرمي؟ گنج آذربايجانلي تدقيقاتچي آذربايجان ديليند، اونون ثابيت ايفاده‌لرينده ايران ديللري عونصورلري آختارديغي حالدا، ديگر جاوان تدقيقاتچي خاقاني‌نين فارسجا يازماسينا باخماياراق، تورک اوبرازلار سيستئمي ايله دوشوندوگونو ايره‌لي سورور. اوسته ليک بونلارين هر ايکيسي عئيني ژورنالين صحيفه لرينده چاپ اولونور. هم ده ژورنال قافار کندلي‌نين مقاله‌لريني چاپ ائدرکن بؤيوک تهلوکه‌يه معروض قاليردي. قافار کندلي تورک ديلينين موستقيل‌ليگيني موباريزه بايراغي ائتميش دئموکراتلاردان ايدي، ايران اوچون ان تهلوکه‌لي قونشو اولان سووئت ايتيفاقيندا - سووئت آذربايجانيندا ياشاييردي. بونونلا بئله ژورنال اونون مقاله‌لريني آرديجيل صورتده چاپ ائديردي. بو حاديثه بعضي مساله‌لره باشقا گؤزله باخماغا سسله‌يير يعني مساله تکجه ايران دؤولتي‌نين ميلي سيياستينده، گوجلو سئنزوراسيندا دئييلدي. مساله هم ده آذربايجانليلارين ميلي يئتکينليک سوييه‌سينده ايدي. آخي ايرانين اؤزونده ده تورکلوک ايدئياسي ايله (سهند. سازيمين سؤزو) تورک ديلينده چوخلو کيتابلار مئيدانا گليردي. بئله شرايطده فارس شوويزمينه خيدمتده ايصرار ائدن آذربايجانلي ضياليلار سادەجه اولاراق ضيالي آديني داشيماغا لاييق دئييلديلر. البته، شرايطه و ائلجه ده ايختيصاصا گؤره فارس ديلي و ادبياتينا خيدمت ائتمک اولار. لاکين بو، قطعين ميلي ديل و مدنيتين اينکار ائديلمه‌سينه يؤنلمه‌مه‌ليدير. بيزه بئله گلير کي، ژورنالدا تقاعوده چيخماسي موناسيبتي ايله حاقيندا معلومات وئريلن دوکتور عبدالرسول خيامپور بئله آذربايجانلي ضياليلاردان اولموشدور. اولجه ايستامبولدا ايرانليلار مکتبي‌نين موديري اولموش و دوکتورلوق درجه‌سيني ده اورادا آلميش ع.خيامپور 1947-جي ايلدن تبريز اونيوئرسيتئتينده چاليشميش، 1969-جو ايلده تقاعوده چيخميشدير. او، فارس ديلينين قراماتيکاسيني يازميش. تورک ديليندن فارس ديلينه بير کيتاب و بير نئچه مقاله ترجومه ائتميش، «فرهنگ-سخنوران» آدلي 662 صحيفه ليک بيوقرافيک لوغت ترتيب ائتميشدير. ژورنالدا دوکتور حميد سرهنگيانين نشر ائتديرديگي مقالده سوبيئکتيو مقصدين ندن عيبارت اولماسيندان آسيلي اولماياراق، مؤليف آذربايجان ديلينين فونئتيکاسي حاقيندا دوغرو و اطرافلي معلومات وئرير و گؤستريرر کي آذربايجان ديلينين

اؤزونه‌مخصوص ثابيت قانونلاري وار، فارسجا دانيشاندا بئله آذربايجانلي فارس سؤزلريني همين قانونا اويغون صورتده دگيشديرير.31

بورادا اينگيلتره‌نين دئرهام اونيوئرسيتئتي‌نين پروفئسورو ه.ر.ک. بيگلي‌نين تبريز اونيوئرسيتئتينده اوخوماق اوچون حاضيرلاديغي موحاظيره‌نين متني حاقيندا دا بير-ايكي كلمه دئمک لازيمدير.32 او يازير: «نسيمي و ختايي تخلوصو داشييان شاه ايسماييل صفوينين اثرلريندن سونرا فضولي‌نين توركجه ياراتديقلاري آذري تورک ديليندەكي اثرلر سيراسيندا موهوم يئر توتور». او داها علاوه ائدير: «فضولي‌نين حجمجه تورک ديلينده اثرلريندن چوخ اولان فارس ديواني و فارس ديلينده اولان ديگر اثرلري همين قدر (توركجه اثرلري قدر - و.م.) يايبلميشدير». آما مؤليف فضولي‌نين نسيمي و ختايي كيمي سلفلرينين آديني چكسه ده، فارس شووينيزمينه اويارق گؤستريرکي، گويا فضولي‌نين ان بؤيوک خيدمتي فارس شعر صنعتي و مؤوضوعلاريني تورک ديللري اوچون آسان هضم اولونما، يعني باشا دوشولمه شكلينه سالماسيندان عيبارت اولموشدور. بئله‌ليكله. مؤليف فضولي‌نين بؤيوكلوگونو، موستقيل‌ليگيني و اوريژينال‌ليغيني شوبهه‌يه آلير، بونونلا دا فارسلارين كؤنلونو شاد ائدير. اصليندە ايسه مؤليف فضوليني ياخشي تانيماديغيني نومايش ائتديرير.

نهايت، ژورنالدا گئدن بير يازي حاقيندا دا دانيشماق يئرينه دوشردي. بيز دوكتور غلامحسين مرزآبادي‌نين «ايراندا ملک الشعراليق» آدلي مقاله‌سيني نظرده توتوروق.33 مؤليف گؤستريرکي، حربچي نادير شاه و آغامحمد قاجار شعير و شاعيره اعتينا ائتمه‌ديگيندن بير مودت رسمي مجليسلرده مدحيه و سيتاييش يادداني چيخميشدير. بو ايش يالنيز فتحعلي شاه قاجارين حاكيميتي ايللرينده (1797-1834) برپا اولونموشدور. بو زامان اوزون مودتدن بري اونودولموش اولان «ملک الشعرا» آدي تاسيس ائديلدي. حتّي غزنوي و سلجوق سولطانلاريني سارايلاريندا قبول اولونموش شعير قيرآتچيسي سئچمک عنعنه سي ده برپا ائديلدي. بونا گؤره شاعيرلر موختليف يئرلردن تئهرانا آخيشماغا و بو وظيفه‌يه چاتماق اوچون بؤيوک امک صرف ائتمگه باشلاديلار. بو باخيمدان قاآني و سروش داها جيدي موباريزه آپاريرديلار.

بو مقاله‌ده تورک سولطانلاري و شاهلارينين فارس ديلي، مدنيتي و شعيرينه خيدمت مئخانيزمي آيدين گؤستريلميشدير. محض بونا گؤره ده فارس ديلي اؤز ايندیکي وضعيتينه گؤره، دوغرودان دا، تورک حؤكمدارلارينا بورجلودور. فارسلارين ايديعا ائتديگي كيمي، فارس ديلي فارس ميلتيني قوروماميش، تورک سولطان و شاهلاري فارس ديلينين ياشاماسي و يايبلماسي اوچون گئنيش شرايط ياراتميشلار، فارسلارين ايديعا ائتديگي كيمي، فارس ديلينين ياشاماسي، يايبلماسي و نهايت. حاكيم ديله چئوريلمه‌سي بو ديلين داخيلي قودرتي، جلب ائديجيليگي، شيرينليگي ايله دئييل، تورک حؤكمدارلارين بو ديله گؤستريكلري حيمايه ايله باغلي ايدي. بونا جاواب اولاراق فارسلار سوروشا بيلرلر كي، نيه تورک حؤكمدارلاري اؤز آنا ديللريني - تورک ديليني يوخ، فارس ديليني حيمايه ائديرديلر؟

بو، چوخ طبیعي سوآلدیر و ایندییه کیمي بو سوآلین توتارلي جوابي تاپیلماییبدیر. دوغرودان دا، بو سوآلین حقیقي جوابي تاپیلسایدي، اوندا ایراندا آذربایجان دیلي ایندیکي ازیلن دیل، قاداغان اولونان دیل، «ایکینجي درجه‌لي دیل»، «زورلا قبول ائتدیریلن دیل» وضعیتیندن چیخار و اؤزونه لایق یئر توتاردي. نه قدر کي، بو حادیثه باش وئرمه‌میشدیر، یوخاریداکي سوآل اوزرینده باش سیندیریلمالیدیر. اؤزو ده ایلک نؤوبه‌ده آذربایجان دیلینه قارشي قلم ایشله‌دن آذربایجانلي ضیالیلار بو سوآلین جوابیني آختارمالیدیرلار. اونلار تکلیکده اؤزلریندن سوروشمالیدیرلار کي، نییه آنا دیلینین یوکسلمه‌سینین، رسمي‌لشمه‌سینین علئیهینه اولموشلار. اگر بئله ضیالیلاردان بیري بو سوآلا هرطرفلي، درین و ان باشلیجاسي، صمیمي جواب وئررسه، اوندا فارسلارین حؤکمدارلار بارەسینده سوآلینا دا جواب تاپماق آسان اولار

قئیدلر:

1- اون‌ایکي شهریور تبریز، 1324. س. 48.

2- سالنامه-دانشگاه-تبریز. سال-تحصیلی-1339-1340 (1950-1961) س 2.

3- یئنه اورادا، س. 95

4- «کیهان» قزئتی، 1962. 10. 1

5- یئنه اورادا. 1962 10 30

6- «کیهان» قز.. 1965 6.27

7- یئنه اورادا، 1966. 3. 15

8- نشریه-دانئکده-ادبیات-دانشگاه-تبریز (بوندان سونرا تبریز ادبیات فاکولته‌سي - «تاف» شکلینده قئید ائدیله‌جک)، 1344. نومره 3. س 403

9- یئنه اورادا، س. 406.

10- «کیهان» قزئتي 1966 4. 12

11- یئنه اورادا.. 1966 4. 25

12- یئنه اورادا. 1966 5. 24

13- یئنه اورادا، 1966 12. 4

14- یئنه اورادا، 1966. 12. 6

15- یئنه اورادا.

16- یئنه اورادا، 1967. 2. 26

17- کیهان قز.. 1967. 3. 15

18- يئنه اورادا،.1967 .7 25

19- يئنه اورادا،.1967 .8 26

20- يئنه اورادا..1967 .8 24

21- يئنه اورادا..1967 .8 30

22- ادبيات فاكولتهسينين ژورنالي، 1350، نومره 97-100، س 427، 429.

23- م.مرتضوی. زبان-ديرين-آذربايجان تهران. 1361؛

عزيز دولت آبادي سخنوران-آذربايجان. تبريز. 1355

24- م.ع.تربيت دانشمندان-آذربايجان.تهران، 1935.

25- م.مجتهدي رجال-آذربايجان در عصر-مشروطيت. تبريز، 1947.

26- س.ح.تقيزاده. زمانه-زردشت،-تاف، 1338. نومره 1، س. 29-38.

27- نخجواني. ترجمه و تلخيسص-سياحتنامه-اوليا چلبي به آذربايجان و تبريز. - تاف، 1338. نومره 3، س. 261-301

28- ع.طباطبايی. نگشئ-آنكئتيل دو پئرون در تعميم-فرهنگ-ايران در فرانسه - تاف، 1338 نومره 4. س. 390-401.

29- رفيقه قناديان. تعبيرات و اصطلاحات و امثال-موشترک-فارسي و آذربايجاني. - تاف، 1342، نو 2، س. 147-181.

30- قافار كندلي. خاقاني شيرواني. -تاف، 1347، نو 4. س.399-419.

31- حميد سرهنگيان. مقابله-واژه های-فارسي و آذربايجاني براي-بررسي- مشكلات ناشي از برخورد-زبانها. -تاف، 1351، نومره 2 (102). س. 160-175.

32- ف.ر.ج. بئگلی. شاعر-سه زبانه-عتبات عراق عرب - فضولی - تاف، 1351. نو 3 (103). س. 342-361.

33- غلامحسين مرزآبادي. ملک الشعرايي در ايران. -تاف، 1351، نو 1 (101)، س.1-34.